

UDK 821.183.6.09"17"

Matija Ogrin

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU

NEZNANI ROKOPISI SLOVENSKEGA SLOVSTVA 17. IN 18. STOLETJA

Prispevek predstavi tri doslej neraziskane baročne rokopise, napisane v slovenskem jeziku v 18. stoletju. Na podlagi teh in drugih rokopisov se loteva kritičnega premisleka o rokopisni kulturi kot temelju baročnega slovstva ter postavlja vprašanje, ali so rokopisna besedila kot priče slovstvenega ustvarjanja v slovenski literarni zgodovini 17. in 18. stoletja ustrezno upoštevana.

Ključne besede: slovensko slovstvo, barok, p. Ferdinand Ljubljanski, slovenski rokopisi

The article gives a brief outline of three hitherto unknown 18th-century Baroque manuscripts in Slovene. Based on these and other manuscripts, the role and position of manuscripts in the literary studies of 17th- and 18th-century Slovene literature are critically reflected.

Keywords: Slovene literature, Baroque, Fr. Ferdinand Labacensis, Slovene manuscripts

Uvod

Kdor se zanima za starejše slovensko slovstvo, utegne v prikazih našega literarnega razvoja zaslediti to ali ono nesorazmerje. To velja zlasti za dobi katoliške obnove (ali protireformacije) in baroka, torej za glavnino 17. in 18. stoletja. V tem prispevku se ni moč podrobneje posvetiti problematiki njune periodizacije, ki še ni docela utrjena in dopušča razna razumevanja. Toda v dosedanjih obravnavah obeh dob, kakor koli ju že razmejimo, je zaslediti neko značilno potezo. Večina teh obravnav je izhajala iz neizrečene, implicitne predpostavke, da je poglobitveni predmet literarnega zgodovinarja korpus tiskanih knjig in drobnih tiskov obeh dob. Ta predmet je v pregledih slovstvenega razvoja nato dopolnjen z obrobni prikazom rokopisov, ki so v eni in drugi dobi nastajali zaradi raznolikih potreb. To vrsto pristopa k literarnozgodovinski obravnavi slovstva, ki je nastajalo v dolgi dobi med reformacijo in romantiko, dobro izraža tale formulacija, s katero se začenja razdelek o rokopisih baročne dobe v Matičini *Zgodovini slovenskega slovstva*: »Ob številnih tiskih 18. stoletja nimajo rokopisi na splošno tolikšnega pomena kakor v starejših, slovstveno nerodovitnih časih. Le zato, ker so tiski še zmeraj samo nabožni, so zapisi posvetne vsebine vendarle važni.« (ZSS I, 313) Avtor te misli, Mirko Rupel, je skrbno preiskal obsežno gradivo, zlasti razne prisege in druga civilna besedila, ki jih posrečeno imenuje »rokopisni drobiž«. Toda glavno podobo o dobi vendarle zariše njegov in večidel tudi drugi prikazi na podlagi tiskanih del. Zdi se mu samoumevno, da rokopisi 18. stoletja, zlasti »nabožni« – tu tiči druga problematična podmena – niso pomemben del predmeta, ki ga literarni zgodovinar raziskuje v tem obdobju. Rupel sicer v istem stavku omenja, da so bili rokopisi po-

membnejši v »slovstveno nerodovitnih časih«, s čimer misli na protireformacijo oz. katoliško obnovo 17. stoletja. Toda tudi v tem razdelku svojega pregleda predstavi dva tako obsežna in pomembna rokopisa, kakor sta Skalarjev rokopis (1643) in Andreja Ivankoviča (Jankoviča) prevod Hoje za Kristusom (morda 1659) le v šestih vrsticah, celoten razdelek o rokopisih katoliške obnove, iz katere se je po njegovem poročilu ohranilo »blizu 50 rokopisov, od kratkega zapisa do zajetnega zbornika«, pa predstavi na nepolnih treh straneh. Predvsem pa – in to je bistveno – ti rokopisi niso v ničemer spremenili njegove predstave o knjižnem »zastoju« te dobe. S tem nikakor ne mislim na morebitno premajhno pozornost ali skrb ipd., pač pa, da starejši literarni zgodovinarji knjigam, ki so ostale v rokopisni obliki, samodejno in načeloma niso pripisovali pomena, ki bi bil vsaj primerljiv s pomenom tiskanih knjig.

Z drugo besedo: objekt raziskave konstituira literarnemu zgodovinarju v tej perspektivi predvsem bibliografija: ta namreč evidentira *tiskana* dela. Rokopisi sicer takšno sliko nekoliko dopolnijo, vendar pa podobe o literarni ustvarjalnosti neke dobe in načinu njene recepcije bistveno ne spreminjajo.

Za doslej uveljavljeno raziskovanje obdobja katoliške obnove in baroka bi zato smeli reči, da ga z metodološkega gledišča v okviru neizogibno potrebne historične metode raziskovanja pomembno zaznamuje predvsem bibliografska metoda, kombinirana z biografskim prikazom avtorja ter dragocenimi stvarnimi podatki o historičnem kontekstu, kar se izteka v sklepno sodbo ali »označitev«. V tem metodološkem ustroju pogrešamo tiste pomožne historično-filološke vede, ki se posebej ukvarjajo z rokopisi, zlasti kodikologijo in paleografijo. To je posledica dejstva, da se literarnim zgodovinarjem z rokopisnim gradivom ni zdelo potrebno podrobno ukvarjati – še zlasti, če je šlo za besedila religiozne narave.

To velja v manjši meri tudi za Franceta Kidriča, čeravno je prav on avtor edine doslej temeljne raziskave rokopisnega (in bibliografskega) gradiva te dobe. Njegova raziskava je bila temelj za poznejšo *Zgodovino* in je izšla skoraj pred stoletjem – leta 1921.¹ Sistematično je naštel mnoge dragocene slovenske rokopise, ki jih pozneje omenjajo še drugi. Vendar pa se zdi, da jim ne pripisuje večjega pomena. Bogat je s podatki, toda vprašljiv v vrednotenju.

Večina teh literarnih zgodovinarjev ima po vsem videzu zelo določeno – vendar premalo ozaveščeno – predstavo o tem, kaj pomeni »izdaja« ali »objava« nekega dela. Rokopisi so se jim očitno zdeli neobjavljena, zasebna besedila brez večjega javnega vpliva in pomena. Vprašljivo je, če je to res. Zgodovina pisne kulture nas pouči, da se je pojem »edicije« in objavljanja v raznih obdobjih precej spreminjal. In tudi, če bi bilo res in bi ti rokopisi od nastanka ležali le v predalih in si jih ne bi nihče izposojal ter bi ostali brez sleherne recepcije in brez vpliva na družbo, bi iz verige *avtor – delo – bralec* literarnemu zgodovinarju še vedno ostala prvi in drugi člen, ki sta za literaturo kot takšno vendarle bistvena.

¹ Prim. Kidrič, Opombe k protireformacijski (katoliški) dobi ... Najbolj dragocen je z gledišča raziskav manuskriptov prvi razdelek študije, ki je kronološki pregled tiskov in rokopisov od 1600 do 1764 na straneh 73–80.

Raziskava virov

Problematico rokopisnih besedil katoliške obnove in baroka smo želeli bolje osvetliti z daljšo raziskavo, ki naj bi v vzajemnem prepletu osvetlila oba zgoraj nakazana vidika: tako *evidenco* rokopisov kot takih (nahajališča, obseg, kodikološki podatki itn.) kakor tudi vlogo teh rokopisov v literarni zgodovini, premislek njihovega pomena v nji – skratka, obnovili naj bi refleksijo njihovega *vrednotenja* (za kar je potreben pregled nad njihovo vsebino, zvrstmi, literarnimi oblikami itn.).² Za kakršno koli spremembo vrednotenja je najprej potrebna dobra evidenca nad gradivom. Zato je glavni rezultat raziskave nastajajoči elektronski, prosto dostopni *Register slovenskih rokopisov 17. in 18. stoletja*.³ Ta naj bi s podrobnimi opisi in digitalnimi faksimili rokopisov sistematično zajel čim več besedil te dobe. Opisi temeljijo na premišljenem metodološkem modelu,⁴ v katerem naj se povezujejo, vendar ostanejo dosledno ločeni na eni strani kodikološki in paleografski podatki o *rokopisih kot materialnih artefaktih* – v katerih sta doba in okolje nastanka pustila prenekatero pomenljive sledi – ter na drugi strani podatki o *rokopisih kot besedilih*, njihovem avtorstvu, zvrsteh, vsebini, genezi itn.

V tem članku želim iz obsežnejšega gradiva izbrati ter kratko orisati tri, pravzaprav štiri rokopise, ki doslej niso bili obravnavani. Predvsem zato, ker vsak zase predstavljajo upoštevanja vreden, doslej neznan slovenski tekst. Še več, vsak od njih predstavlja celo skupino rokopisov, ki bi jih bilo treba raziskati, in pričujejo, da so imeli rokopisi bogatejše življenje in večjo vlogo v kulturi svojega časa, kakor smo si danes vajeni predstavljati.

Pridige Ferdinanda Ljubljanskega

V kapucinskem samostanu v Škofji Loki so se ohranile doslej neznane pridige patra Ferdinanda iz Ljubljane, sodobnika Romualda Štandreškega, vezane v zajetno rokopisno knjigo. Med iskanjem gradiva za kritično izdajo *Škofjeloškega pasijona* (2009) jih je odkril pater Metod Benedik, ki jih je doslej edini omenil v življenjepisnem orisu patra Ferdinanda, o katerem sta s patrom Angelom Kraljem zbrala tele podatke: pater Ferdinand je bil rojen v Ljubljani, v kapucinski red je stopil leta 1700 (sklepati smemo, da je bil rojen okrog 1684). »Provincijski dokumenti spričujejo, da je bil 1728–1731 gvardijan v Kranju, 1731–1732 pa v Škofji Loki. Umrli je 19. marca 1744 v Škofji Loki.« (BENEDIK, 209)

Rokopis obsega 248 folijev (z več manjšimi vlepljenimi lističi), tj. skoraj 500 strani formata velike osmerke, gosto popisanih z drobno pisavo. Čeravno je pisava težje

² Raziskava je imela za okvir projekt »Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja: informacijsko-tehnološko podprta evidenca, znanstvene objave in analize« (NRSS), ki je potekal na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU in sta ga financirali ARRS ter SAZU od feb. 2008 do jan. 2011. V projektu so sodelovali še Boris Golec, Majda Merše in Monika Deželak Trojar z ZRC SAZU ter Tomaž Erjavec in Jan Jona Javoršek z Inštituta Jožef Stefan, z Univerze v Novi Gorici pa Katja Mihurko Poniž.

³ Rezultati so dostopni na spletnem portalu NRSS <<http://ezb.ijs.si/nrss/>>.

⁴ Prim. dokumentacijo z opisom raziskovalnih metod in gradiva na naslovu <<http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/nrss:nrss/INFO/>>.

berljiva in je evidentno, da je bilo besedilo pripravljeno za pastoralno rabo – tj. za govorne nastope pred verniki in ne za tisk, – vsebuje besedilo le malo pisarskih napak in avtorjevih popravkov, kar pomeni, da so v knjigi ohranjeni čistopisi, ne prvopisi. Kodeks vsebuje 58 pridig; razen pri štirih od teh je pri vsaki pridigi označeno, kdaj in kje jo je avtor podal poslušalcem. Tako denimo *Locopoli*, *Cramburgi*, *Tergesti* – v Škofji Loki, Kranju, Trstu, z letnico. Najzgodnejša pridiga je Na peto nedeljo po Veliki noči – datirana 1716 »in s: +«, kar v kapucinskih virih pomeni in *Sancta cruce* – pri Svetem križu na Vipavskem. Ta pridiga je izmed tistih, ki so bile še večkrat ponovljene: leta 1718 jo je podal še v Cerkljah, 1723 v Škofji Loki, 1728 v Ljubljani, 1739 v Trstu.

Iz celotnega pregleda razberemo, da je pater Ferdinand kot pridigar deloval v letih 1721–1726 v Loki, 1726–1728 in ponovno 1735 v Ljubljani, 1733–1735 in 1741–1743 v Kranju in 1739–1740 v Trstu.⁵ Novoletni govor *Postquam consumati sunt dies – Kader so bli dopounene tæ Dnouæ* je datiran 1722. Zadnja pridiga – o povišanju sv. Križa – je datirana *Brefouiza* 1739.

Med 54 pridigami, ki so nedvoumno datirane, pa je še nekaj takih, kjer so ponovitve označene le s T. ali T.C. ali C. To bi utegnilo pomeniti *Tergesti* ali *Tergesti in conventu* ali le *Cramburgi* – vendar je takšno sklepanje negotovo.

Vsekakor je pater Ferdinand deloval domala po vsej osrednji Sloveniji kot cenjen pridigar: mnoge od njegovih pridig so pozneje še ponavljali, zlasti nekdo, ki je pridigal v Škofji Loki leta 1770. Izpričano je tudi, da je bil pater Ferdinand voditelj ljubljanske pasijonske procesije. Monika Deželak Trojar, ki je pripravila kritično objavo dokumentov, povezanih s pasijoni – tudi povabilnega pisma p. Ferdinanda –, sklepa, da je kot voditelj pasijonske procesije deloval v Ljubljani pred 1721. (DEŽELAK TROJAR, 382) »Tudi če ne bi vedeli, da je to pismo zapisal Ferdinand, bi iz sloga pisanja in uporabljenih slovničnih struktur lahko sklepali, da je njegov avtor več govornik.« (DEŽELAK TROJAR, 382)

V zvezi s pasijonsko tematiko razgrinja rokopis Ferdinandovih pridig vsaj dva pomembna podatka. S paleografskega gledišča je zdaj jasno, da je njegova roka identična s tisto, ki je napisala folij 2r v *Škofjeloškem pasijonu*. Torej je po vsem videzu pater Ferdinand Ljubljanski avtor tistega historičnega, »kroniškega« folija 2r, ki povzroča v raziskavah *Pasijona* toliko neznank.⁶ Ker se je Ferdinandova pisava v razponu dobrih 20 let, v katerem so te pridige nastale, le malo spremenila, iz nje ni moč razbrati nadaljnjih podrobnosti za datacijo omenjenega folija. Razumno pa je sklepati, da je po p. Romualdu iz Štandreža prevzel vodenje škofjeloške procesije p. Ferdinand Ljubljanski. Morda še pomembnejši pa je tale podatek: v Concio Quadrag[esim]allis N7, torej v Sedmo postno pridigo, je vlepljen pridizni vstavek, manjši list, na strani recto popisan z dodatkom, ki naj v pridigi sledi po exordium, na strani verso pa je list prazen, le ob robu, kjer je vlepljen v rokopis, stoji napis: »Christus gehet dem Garten zu, Vide 4te Vorftl.« Očitno je pred nami kos papirja iz delavnice voditelja pasijonske procesije. Ta dokument, podoben kateremu od pasijonskih seznamov, je nedvoumen

⁵ Podobno že BENEDIK, 209–210.

⁶ Prim. kritično izdajo *Škofjeloškega pasijona*, poglavje Tradicija in datacija *Škofjeloškega pasijona*. Ekdotična perspektiva <<http://nl.ijs.si/e-zrc/sp/html/sp-st.html#sp-st.div.25>>. V tiskani izdaji str. 343–354.

pokazatelj, da je imel p. Ferdinand neko pasijonsko besedilo, ki je vsebovalo 4. prizor (Vorstellung): Kristus gre proti vrtu na Oljski gori. Druge sporočene verzije pasijona takšne četrte podobe ne poznajo,⁷ zato moramo sklepati, da je to bila neka predelava, morda prav izpod peresa patra Ferdinanda. Vsekakor ga oba indica tesno povezujeta z uprizarjanjem škofjeloške pasijonske procesije.

Pregled rokopisne knjige pokaže, da je v nji 7 prazničnih pridig, 35 pridig na nedelje med letom in 16 postnih pridig. Zadnja od teh je pridiga na Veliki petek v Škofji Loki leta 1722, po kateri je bila prav gotovo uprizorjena Romualdova pasijonska procesija. Da je bila ta pridiga tesno povezana s pasijonsko pobožnostjo, je evidentno tudi iz njene sestave in vsebine, čemur se bo treba podrobneje posvetiti.⁸ Za zdaj nas zanima predvsem splošna ugotovitev, da vsebuje rokopis pridige treh vrst: nedeljske, postne in nekaj prazničnih. Zaokroženo enoto predstavljajo le postne; nedeljskih in prazničnih je precej manj, kakor bi bilo potrebno, da bi zbirka ustrezala celotnemu cerkvenemu letu. Po drugi strani pa je zunaj dvoma, da je pater Ferdinand v več desetletjih delovanja pridigal veliko več kakor 58-krat, kolikor je tu besedil, in se zdi jasno, da nam mnoga njegova besedila manjkajo. Ponuja se sklep, da so v knjigi zbrana pač tista besedila, ki so se patru Ferdinandu ohranila spričo mnogih potovanj in jih je imel pri sebi, ko je leta 1744 v Škofji Loki umrl. Ker so patra kot pridigarja spoštovali, njegove tekste pa uporabljali, so pridige dali zvezati v sedanji kodeks. Ta je na notranji strani čelne platnice datiran *Loci capucinatorum Locopoli 1746* – in prav verjetno je, da ta letnica pomeni leto vezave, ko je iz svežnja pridig nastala lepa, obsežna knjiga z značilno kapucinsko vezavo.

Ozrimo se naposled na sama besedila teh pridig. Njihov pravopis je nekoliko specifičen, glede na tedanje knjižno prakso zelo nestandarden, tudi v primerjavi s Svetokriškim. Klasična dvočrkja bohoričice so le delno uveljavljena, namesto tega je glas 's' pogosto zapisan tako kakor v gajici. V besedilu je tudi precej gorejskih narečnih vplivov. Zaradi teh je na koncu besed spričo samoglasniškega upada pisec pogosto uveljavil znak, s katerim je zapisoval polglasnik: 'so reklæ' zapisuje *fo reklæ*. To je za kapucinske tekste značilna raba latinske ligature æ, rabljene v slovenskih tekstih za æ ali kakšno posebno kvaliteto e.⁹ Vendar je v *Škofjeloškem pasijonu* to le redek pojav; polglasnik je tam večinoma zapisan s črko e. V Ferdinandovih besedilih pa je ligatura æ regularen način zapisovanja polglasnika raznih barv. Poleg tega je tu dvočrkje /s/, ki ga prav tako srečamo že v Pasijonu, vendar tam zvečine označuje glas 's', medtem ko pri Ferdinandu označuje kdaj tudi glasova 'š' ali 'ž'. Toda to so posebnosti, ki so znotraj redovne skupnosti zlahka obstajale kot nemoteče interne konvencije. Tudi ločil zapisuje p. Ferdinand prav malo. Večidel si jih je treba predstavljati. Pri tem ne smemo pozabiti, da je šlo za govorno predlogo: besedilo si je avtor predstavljal v zvočni podobi, in ko je med pisanjem, zlasti pa med učenjem pridige

⁷ Prim. *Preglednico podob v znanih ali sporočenih uprizoritvah kapucinskih pasijonov na Slovenskem* v kritični izdaji Škofjeloškega pasijona <<http://nl.ijs.si/e-zrc/sp/html/sp-st.html#sp-st.div.57>>.

⁸ Pridiga odseva teološki sestav ter evangelijsko vsebino *Škofjeloškega pasijona*, sledi ji več pridižnih odlomkov – lahko bi rekli, manjših pridig – na temo smrti, ki jih je prav gotovo treba razumeti v zvezi s *Pasijonom*. Za to bo potrebna samostojna razprava.

⁹ Prim. denimo Romuald: »te papeshe Skoffæ kuorarie ...« ŠP v155; »Præmishlite toisto ...« ŠP v669.

slišal svoj glas, je bil tek stavka urejen in se piscu, skladno s srednjeveško prakso, ni zdelo potrebno zapisovati ločil.

Da je bil pater Ferdinand večšč in nadarjen retorski pisec, nam nakaže že prva pridiga, *In dedicatione ecclesiae* – ob posvetitvi cerkve ali, kot bi rekli, na »farno žegnjenje«. Zgrajena je po klasični petdelni kompoziciji: uvod, dva glavna dela, sklep; retorična struktura ni posebej eksplicirana, vendar je dosledno izpeljana.

Uvod je presenetljiva, v podrobnostih izrisana literarna podoba, ki prikazuje pre-roka Elizeja na strmi poti v Betel (2 Kr 2, 23), ko se mu približajo majhni dečki in ga zasmehujejo. Šele v izteku uvoda se nam razkrije, da p. Ferdinand s tem izrisuje prisposodobno Cerkev, ki jo luterani in kalvinisti zasmehujejo, mdr. s trditvami, da so farna žegnjenja zaradi pijančevanja, plesa idr. nerednosti le »hudičeve komedije«.

V prvem glavnem delu pridigar pograja slabe razvade, ki se razpasejo ob cerkvenih slovesnostih, s katerimi katoličani dajejo luterancem vzrok za spotikanje, in spominja vernike, kaj je resnični pomen cerkve kot božje veže – prostor božje navzočnosti.

V drugem glavnem delu nato svojim poslušalcem ponudi kot dar za župnijsko praznovanje – namesto pijančevanja in drugih izgrediv – tri amfore ali »bokale« dobrega vina, prisposodbe duhovnega življenja v cerkvi. Navedimo nekaj vrstic tega besedila; njegovo glasoslovno podobo bi bilo moč razumeti na razne kritične načine, zato zapisujem te vrstice diplomatično, kakor so v viru; æ gre razumeti kot 'ə', u večidel kot 'v'. Tako pisec ponudi občinstvu »tretji bokal«:

She Dam en Bokau fha fentianfhauzha fhe postauem gore en Bokau dobrega uina na temo bokalo fha tu Belsedæ gori Sapihfane: feruor orationis – ta aiffer alle andoht utæ Molituaæ. Bibite et inebriamini, chariřsimi. pite napitefæ ia upianetese prau moiaæ Lubefniuaæ N: ftega Bokala tæ andahtleuaæ Molituaæ [...] pite Buh uam fegnei inu fhe prau napite de Bodete Pianæ alle Le od Lubesnaæ Bosiaæ ftem Spominam Spounete na ta Prizhnoft Bos:[ja] De namreZ v tæ Zirkqæ Prebiua Sam ta uelikæ shiuaæ Prauaæ Buh ... (fol. 4v)

Pater Ferdinand, čeravno je bil voditelj pasijonske procesije in večšč pisec ugla-jenih latinskih pisem, je bil v svojih pridigah zelo resnoben, tudi strog in neposre-den. Toda še vedno je ob vsej resnosti in žaru, s katerima je opominjal vernike na pot kreposti in božjih zapovedi, uporabljal kot formo svoje misli raznolika literarna sredstva – od prisposodob v gornjem navedku do drobnejših figur, zlasti pogoste so pri njem geminacija, dvojna in trojna formula. Če bi se jezikoslovno poglobili v njegova besedila in jih glasoslovno smiselno, kritično prepisali, bi dobili korpus slogovno, vsebinsko in kompozicijsko bogatih baročnih besedil, prav podobno privlačnih kakor so pridige Janeza Svetokriškega ali Rogerija Ljubljanskega. Žal je bil pater Ferdinand eden tistih, ki niso imeli sreče, da bi bilo njihovo delo natisnjeno. Vsekakor pa je bil njegov opus v resnici večji od tega, kar je bilo zvezano v sedanji kodeks po njegovi smrti. Dokaz za to imamo v dejstvu, da se je pri frančiškanih (sic!) v Novem mestu našla še ena njegova pridiga: *In Festo S: Bartholomæi Apl.*, datirana pa je z datumi, ki jih že poznamo: Locopoli 1721, Labaci 1728, Tergesti 1740. To najverjetneje po-meni, da je imel pater Ferdinand tudi zbirko pridig na godove svetnikov, toda iz nje se nam je – kdo ve, po kakšni poti – ohranila le ena, in to v samostanu bližnjega, pa vendar drugega reda. To bi kazalo na misel, da utegne biti tudi pater Ferdinand po-

dobno tragična literarna osebnost kakor nekoliko starejši frančiškan p. Anton Brešan (1638–1708), ki je napisal velik opus, precej večji od Svetokriškega.¹⁰ Žal je Brešanov opus zvečine izgubljen – razen treh lepih pridig, ki so se začuda ohranile v istem samostanu, kjer se je ohranila pridiga kapucinskega patra Ferdinanda o svetem Jerneju in s tem dokazala, da je delo njenega avtorja segalo precej onstran platnic kodeksa, v katerem nam je ohranjenih njegovih 58 retorskih besedil.

Bukve Svete Gertrudis jenoj Mehtildis

V Arhivu Slovenije hranijo v zbirki rokopisov 1073 pod signaturo 26r rokopis, ki je eno najbolj neopaženih,¹¹ toda zelo lepih del slovenske baročne kulture. To je debelejša rokopisna knjiga v velikosti male osmerke na 450 straneh, ki nosi naslov *Bvkve Suetæ Gertrvdis Ienoi Mehtildis, Dvhounih Sestra*. To delo vsekakor zahteva podrobnejšo študijo; tu se omejimo na osnovne opombe.¹²

Rokopis vsebuje raznolika duhovna besedila, zlasti številne molitve, litanije, zaobljube, tudi oficije, večernice in jutranjice ter duhovna razodetja. Besedila so prevedena, morda prirejena po nemških predlogah iz določene veje duhovno-vzgojne in mistične literature, ki izhaja iz razodetij svete Gertrude Velike (1256–1302).

Srednjeveška pisateljica, mistikinja in teologinja sv. Gertruda je delovala v 2. polovici 13. stoletja v nemškem benediktinsko-cistercijskem samostanu Helfta. Znamenita je zlasti zaradi svojih mističnih videnj in razodetij, iz katerih je izvirala njena specifična, v visokem srednjem veku unikatna teologija ljubezni. Sv. Gertruda je bila duhovno središče kroga, v katerem je s sv. Mehtildo in drugimi redovnicami izoblikovala vrh nemške mistične teologije. Njeni glavni deli, zaradi katerih je pozneje postala znamenita, še zlasti v romanskem svetu, sta *Legatus divinae pietatis* in *Exercitia spiritualia*.

Ta besedila so v 16. stoletju in pozneje v raznih izborih in s poznejšimi, tudi psevdomističnimi dodatki, pogosto že močno spremenjena, izhajala v raznih ljudskih izdajah, znanih pod skupnim imenom *Gertrudenbücher*. V tem besedilnem ozadju bo treba poiskati tudi izvirne predloge, po katerih je prirejeno slovensko besedilo v tem rokopisu.

Rokopis je datiran v Škofji Loki leta 1745.¹³ Napisal ga je, kakor je razvidno iz prirediteljevega predgovora, član bratovščine sv. Gertrude, ki se je podpisal z besedami *Scriptit indignus Sodalis S: Gertrudis*. Ni izključeno, da je bil ta pisec škofovski laik. Toda verjetneje je, da je rokopis nastal v okviru tamkajšnjega kapucinskega samostana in je knjigo oskrbel duhovni voditelj bratovščine, verjetno kapucinski pater.

¹⁰ Prim. članek v SR 2009 (Ogrin 2009) in študijo o treh frančiškanskih baročnih piscih, ki so tam prvič vsaj orisno predstavljeni kot slovenski baročni pisatelji retorske proze: p. Anton Brešan (1638–1708), p. Evgen Lauer (1722–1771) in p. Adavkt Nikel (1740–1788), (OGRIN 2011).

¹¹ Rokopis je bil razstavljen na dveh razstavah (1971, 1982) dokumentov slovenščine v Arhivu Slovenije ter evidentiran v obeh katalogih. Breda Pogorelec ga v katalogu 1982 le omeni (PRIČEVANJA, 13). Pregledi slovenskega slovstva ga ne omenjajo.

¹² Opis in faksimile celotnega rokopisa sta dosegljiva v *Registru slovenskih rokopisov 17. in 18. stoletja* <http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/nrss:nrss_ms_026/VIEW/>.

¹³ Datacija 1754 v katalogih obeh omenjenih razstav je napaka.

V to smer nas napeljujejo zlasti paleografske in pravopisne posebnosti: ves glavni del je napisala ena sama roka z drobno lepopisno humanistično kurzivo, katere duktus je v mnogih potezah zelo podoben glavni roki Škofjeloškega pasijona, zlasti v črkah p, r, t, K, M, ligaturi æ idr. Na nekaterih mestih sta pisavi v tem rkp in v Škofjeloškem pasijonu skoraj identični. V prid kapucinske provenience govori tudi značilna raba latinske ligature æ, ki je v rokopisu rabljena – kakor smo videli že pri p. Ferdinandu –, za reducirani končni soglasnik ali polglasnik.

Viri te baročne slovenske priredbe so gotovo raznoliki. Prvotni rokopis je morda obsegal le 160 str., kakor je razbrati iz kazala; nato je bilo v rokopis dodanih še čez 300 strani besedil.¹⁴ Za nekatera je zaslediti tudi navedbe virov, tako da je celota gotovo delo poznavalca raznolikih oblik baročne osebne in tudi skupinske ali bratovščinske pobožnosti, ki so mu bili na voljo mnogoteri nemški viri – to pa verjetno presega možnosti izobraženega laika in potrjuje verjetnost nastanka rokopisa v kapucinskem samostanu.

Posebnost, ki zaznamuje večino molitvenih besedil v tej knjigi, je, da so napisana v temperamentnem, doživlajskem tonu, z mnogimi čustvenimi elementi, celo zanosno, zato pa z bogatim besedjem, kar stopnjuje njihov literarni značaj. Hkrati so kot verska besedila zato tembolj prepričljiva in izvirna. Ker je bila knjiga namenjena članom bratovščine sv. Gertrude v Škofji Loki – o čemer doslej ni znanih podatkov –, vsebuje poleg osebnih molitev tudi skupne pobožnosti, kakor so oficiji v čast Materi Božji. Prav tu naletimo na celo vrsto duhovnih pesmi – hvalnic, ki so verjetno med prvimi primerki katoliške cerkvene himnike v slovenščini, a so do danes ostale neznane. Tudi tu moramo seveda prisluhniti besedilu z občutkom za historično oddaljenost njegovih oblik, ki jih zaznamujejo tudi kritični pojavi srede 18. stoletja. Odlolek ene od teh hvalnic se glasi (v diplomatičnem prepisu, na koncu neberljivo):

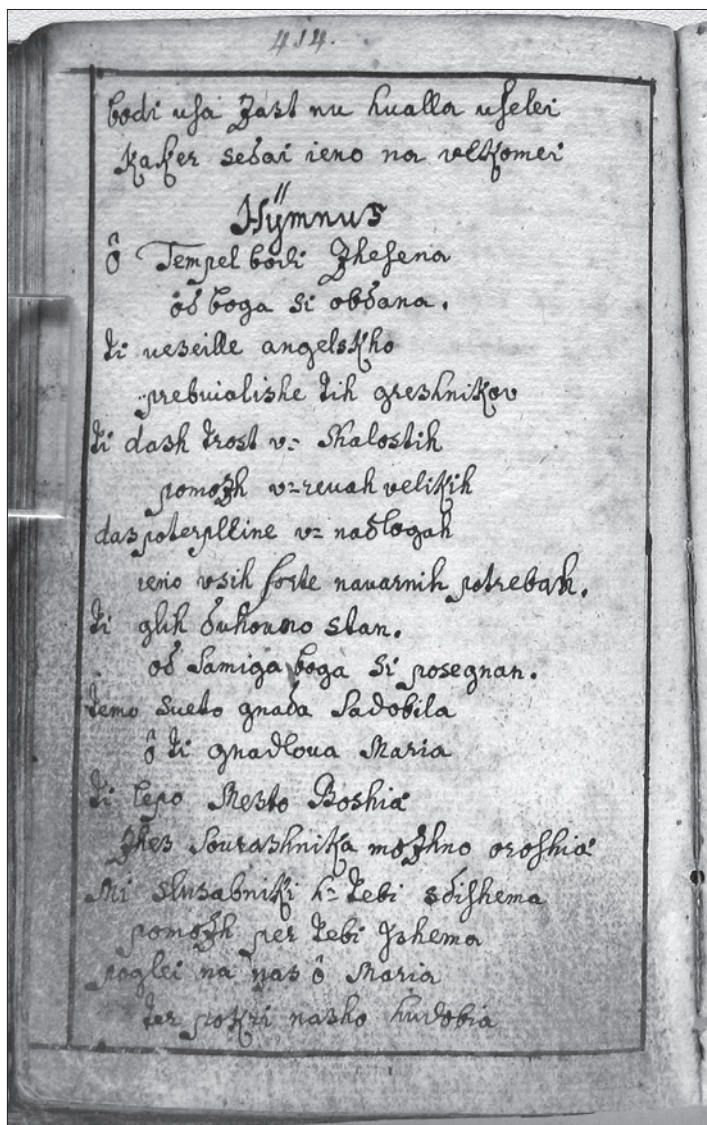
Hÿmnus.

Bodi zhesena ô Kraliza
zastitloua prelepa mauerza.
lepi pusliz Sÿno Bo fhiga
pro fi Same greshnikha
bodi zhesena Shiba Arona.
ieno mozh Gedeona.
Lepa pot sheroka vrata.
Sadobit vezhna dobruta.
Sladak Saim Samf o[...]¹⁵
vredna Mat toiga Sÿna.
(str. 412)

¹⁴ Zelo verjetno je, da je med viri tudi ena od knjig priljubljenega nemškega baročnega pisatelja Martina Cochemskega; omembo o njem glej v nadaljevanju.

¹⁵ Zadnja beseda tega verza bi lahko bila *Samfore*, morda tudi *Samfonie* ali kaj drugega. Predhodno besedo – *Saim* – pa je moč razumeti kot nemško izposojenko: v slovarju bratov Grimm je ta beseda sopomenka v iztočnici saichen: *saiger*, *saife*, *saim*, prim. spletno izdajo: <<http://www.woerterbuchnetz.de/DWB?lemma=saiichen>>. Z novejšimi slovarji, kakor DWDS <<http://www.dwds.de/?kompakt=1&qu=seim>>, dobimo za to iztočnico v ortografiji *seim* razlago, da je to stara nemška (morda keltska) beseda, ki pomeni gosto, lepljivo tekočino, ki teče v debelem curku, kakor npr. med, torej po slovensko: 'strd'. Pomen verza bi utegnil biti po tej razlagi: 'sladka strd iz amfore', vendar obstajajo še druge možnosti.

Že ta odlomek ene od himen, ki jih je avtor rokopisa prevedel z nemalo poetičnega čuta – lahko bi bil nekdanji voditelj loške procesije – kaže na slikovitost in barvitost sloga, ki animira besedila tega rokopisa. Mavrica, pušelj, palica, s katero Aron v puščavi dela čudežna znamenja – to so primere, s katerimi je češčena Božja Mati in ki z literarnimi sredstvi odpirajo nove duhovne vidike in osebna doživljanja svetega.

Vsekakor vsebuje rokopis *Bukve Svete Gertrudis jenoj Mehtildis* več literarno vrednih, vsebinsko zelo lepih besedil. Prizadevni škofjeloški kapucin jih je zapisal v slovenščini prve polovice 18. stoletja za bratovščino sv. Gertrude, literarnega zgodovinarja in jezikoslovca pa čakajo mnogotera vprašanja o njihovem izvoru, vsebini, zvrsteh, oblikah, jeziku idr.

Poljanski rokopis. Jezusovo življenje v sto postavah

Ena najbolj presenetljivih najdb, kar si jih je moč misliti pri raziskovanju slovenskih baročnih rokopisov, je *Poljanski rokopis*. To je impozanten poznobaročni rokopis velikega formata – foliant –, ki na več kot 700 straneh opisuje Jezusovo življenje v sto »postavah« ali poglavjih. Leta 2009 je bil odkrit v Poljanski dolini – od tod ime – in je prek dr. Franceta Štukla in dr. Borisa Golca prispel v NUK. Začetek in konec sta precej poškodovana, deloma izgubljena, glavnina besedila pa je dobro ohranjena. Rokopis je nastal v letu 1799 ali kmalu po njem.¹⁶

Besedilo spada v zvrst asketične literature iz tradicije besedil *vita Christi*. O Jezusovem življenju, kakor ga strnjeno opisujejo štirje evangelisti, so že nekateri cerkveni očetje in teologi skušali sinoptično zbrati vse razpoložljive podatke in podrobnosti. Te je že patristika pozne antike obogatila z mnogimi razlagami in komentarji, ki jim je srednji vek dodal še nekatere mistične prvine, zlasti opise videnj nekaterih svetnikov.

Iz te tradicije zajema tudi *Poljanski rokopis*, vsekakor prvi in edini doslej znani primer te specifične zvrsti asketične literature v slovenskem jeziku. Med viri, po katerih je doslej neznani gorenjski pisatelj napisal ali priredil to delo, bi utegnili biti obsežna knjiga *Das Grosse Leben Jesu* bavarskega kapucina Martina Cochemskega (Martin von Cochem, 1634–1712), tedaj znamenitega pisatelja asketične, hagiografske in druge teološke literature. Njegove knjige so bile zaradi živahnega sloga in nazornega baročnega prikazovanja (tudi zahtevnejše) teološke vsebine s pomočjo pripovedne tehnike zelo priljubljene in so izhajale v številnih izdajah prek 18. stoletja – kljub hudemu odporu razsvetljencev in celo državnim prepovedim¹⁷ – še pozno v 19. stoletje. Skoraj gotovo je, da je pisec besedila, ki ga nosi *Poljanski rkp.*, to delo poznal in da je nanj vplivalo. Toda hitra, le zasilna primerjava (nikakor ne zadostna) kaže, da se besedili močno razlikujeta. Ohranjeni prvi listi *Poljanskega rkp.*, denimo, se začnejo s poglavjem: *Ta peta postava: Kir je gospud Jesus Christus u Betlehem rojen biu*. Začetek tega poglavja ustreza v Cochemovi obsežni knjigi 54. poglavju: *Wie Maria und Joseph nach Bethlehem reifete*.¹⁸ Snov obeh poglavij in potek pripovedi se precej ujemata. Toda besedili kot taki se močno razlikujeta. Avtor *Poljanskega rkp.* je – če je res prevajal in prirejal po Cochemovi knjigi –, zelo svobodno predeloval, povzemal in mestoma celo dodajal vsebino, ki je pri nemškem kapucinu ni zaslediti. Zdi se, da je bil pisec v določeni meri avtonomen in da je samoniklo priredil to obsežno premišljevalno besedilo.

¹⁶ Opis in faksimile celotnega *Poljanskega rokopisa* sta na voljo v *Registru slovenskih rokopisov 17. in 18. stoletja* <http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/nrss:nrss_ms_023/VIEW/>.

¹⁷ Prim. članek o Cochemu v *Neue Deutsche Biographies* (VON MEHR 1990).

¹⁸ Prim. Cochem 1759, [303], 304 ss.

Najsi bo z njegovimi viri tako ali drugače: napisal je po obsegu impozantno besedilo, v katerem na specifično baročen način razvija zgodbe iz Evangelijev, jih dopolnjuje z mnogimi čisto človeškimi predstavami o protagonistih, poteku dogodkov, raznih detajlih, in tako to, kar je v Evangeliju strnjeno v nekaj stavkov, preoblikuje v čutno-nazorno, razgibano in slikovito *pripoved*, polno naravnega človeškega čustvovanja, pa tudi legendarnih in gnostičnih drobcev ter doživetega krščanskega izročila. Prepišimo nekaj odlomkov iz XVII. postave o čudežu na svatbi v Kani Galilejski.

Tukei prau svet Hýronimus, de je en gmein vuk, de taista vohzt je dershu Shentjansh Evangelist [...] Na taisti Ohzeti je bla Mati Jesusova, sakai svet Shentjansh je biu nie sestre Sýn [...] Leta nie sestra Maria Salome, ta gospodina Zebedeja, je shla knie inu prau, jest sem moiga synu Johanesa ushenila po navadi te postave, satori te profsem, de bi ti meni pomagala h te Ohzti perpraulat [...] satori je ona shla is soja sestra pruti Chana neketere dni pred ohztjo, deb one ta ohzt perpraule. [...]

Potem je shla ona is velikem saupainam k Jesuso (: ktir je koker en ponishen per dureh na enimo kraj sedu :) inu je dila knemu: Moi narlubesniushi syn, vina ni vezh to, inu moja sestra je sromashka, jnu jest navem, kie bi mi vinu useli, de ta Ohzt bode dober inu sposh-tenu konzhana, ti samoresch nam pomagat, aku ozhesh. Jesus prau knie: shena kai je meni inu tebi satu. Al koker biu otu rezhi: Ti vesh, de jest is moje boshje mozhi snam zhudesha striti, inu ne is zhloveshke mozhi. Al ta boshja Natura jest nimam od tebe, satori jest ~~nimam~~ nifsem doushan ~~od tebe~~ zhudesha dellat po toimu pogirvan. Dokler po Bogstuo jest nifsem doushan tebi pokorn biti, tudi moja ura she ni pershla zhudesha dellat. (str. 47, 49)

Tako se v *Poljanskem rokopisu* prepletajo, oživiljeni v barvito pripoved, teologija z legendo, kanonično z domišljjskim in dogma s pristnim vživetjem v človeške položaje in čustvovanja. Pri tem opazimo, da je jezik besedila sicer gorenjsko zaznamovan, toda zelo blizu knjižni normi, z razmeroma doslednim pravopisom.

Toda največje presenečenje nam *Poljanski rokopis* razkrije šele, ko med raznim rokopisnim gradivom odkrijemo, da hrani Arhiv Republike Slovenije pod signaturo 1073, 190r del rokopisa, ki vsebuje *isto* slovensko besedilo, le da je nekaj desetletij, morda pol stoletja starejše.¹⁹ Ta rokopis, ki je nastal sredi 18. stoletja, je bil nekoliko manjšega formata (a še vedno kvart), zato je obsegal čez 900 strani besedila; od teh je žal ohranjenih le 80. Toda to povsem zadošča za podrobno primerjavo – tako besedilno kakor jezikovno. *Poljanski rokopis* je od besede do besede prepisan iz rokopisa v Arhivu Slovenije,²⁰ le da z določenimi jezikovnimi odmiki od starejše verzije, ki je, začuda, v tem primeru bolj knjižna, mlajša pa za spoznanje bolj zaznamovana z gorenjskim govorjenim jezikom.²¹

¹⁹ Rokopis je opisan in s faksimilom predstavljen v omenjenem *Registru* na naslovu <http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/nrss:nrss_ms_028/VIEW/>.

²⁰ To izrecno dokazuje še glosa na foliju 16r arhivskega rokopisa; naredila jo je prav roka *Poljanskega rkp.*, ko si je zaznamovala, kateremu mestu v *Poljanskem* ustreza tisti odlomek arhivskega rokopisa. Kolicija obeh rkp. pokaže, da se zaznamek povsem smiselno ujema.

²¹ Takšni so premiki, kakor npr. napou > napu; dol obernene > dolubernene; niegou > negou idr. Iz razmeroma visoke stopnje knjižnega jezika obeh rkp., zlasti starejšega (v AS), nedvoumno sledi, da sta delo izobraženih in knjižno kultiviranih piscev. Avtorstvo bukvnika je domala izključeno. Tembolj se zdi z njuno genezo spet povezan kapucinski samostan v Škofji Loki: zaradi nahajališča v Poljanski dolini in zaradi avtorja verjetne predloge – Martina Cochemskega, kapucina.

Vsekakor je *Poljanski rokopis* – s svojim le delno ohranjenim »arhetipom« vred – čudovit primer baročne literarne ustvarjalnosti, ki se od besedil teološko-dogmatičnega značaja, kakor so denimo katekizmi, močno odmika v smer pripovedi, imaginacije, slikovitosti, ob tem pa vseskozi ostaja v živi kontinuiteti s tradicijo, a jo tudi deloma svobodno preoblikuje. Hkrati nam oba rokopisa o Jezusovem življenju dokončno izpodbijeta zakrnelo, nestvarno predstavo o rokopisih kot tekstih, ki si jih je kdo pripravljajal le kot manj pomembne zapiske za zasebno rabo. Nasprotno, oba rokopisa sta na vogalih porjavela, tolikokrat sta šla iz rok v roke, od hiše do hiše. Besedilo je bilo med ljudmi tako priljubljeno, da se je nekdo odločil, da stari rokopis prepiše, in s tem je besedilo znova zaživel. Tu gre opozoriti, da vse, kar sem prej rekel ali domneval o virih *Poljanskega rokopisa*, v resnici velja za rokopis AS 190r. Ta je vsekakor eden redkih pričevalcev o precej čisti knjižni slovenščini sredi ali v zgodnji 2. polovici 18. stoletja – v času, ki se ga splošno imenuje kot krizo slovenskega knjižnega jezika. Kriza je obstajala, toda sliko celote nam pomembno dopolni arhivski rkp. 190r o Jezusovem življenju.

Sklepne misli

V članku so kratko predstavljeni trije doslej neznani slovenski rokopisi iz 18. stoletja. Vsi trije, gotovo pa vsaj prva dva, so povezani s škofjeloškimi kapucini. Prvi rokopis je knjiga pridig kapucinskega patra Ferdinanda Ljubljanskega (cca. 1684–1744), ki jih zaznamuje gorenjski govorni jezik, vendar so pomembne zaradi številnih literarnih prvin. Poseben, doslej prav tako neraziskan primer je rokopis *Bukve Svete Gertrudis jenoj Mehtildis*, ki je nastal 1745 v Škofji Loki in nadaljuje nemško mistično tradicijo t. i. Gertrudebücher, v slovenski jezik pa prinaša mnoga literarno nadahnjena molitvena besedila in himne. Tretji, t. i. *Poljanski rokopis*, je baročna (morda prevedena, bolj verjetno prirejena) pripoved o Jezusovem življenju. Našel se je drug rokopis z identičnim besedilom, ki dokazuje, da je *Poljanski rokopis* sekundarni prepis že prej obstoječe besedilne tradicije. Iz preučevanja teh besedil bi želel povzeti tri misli.

1. Vsa ta besedila so ostala v *rokopisih*. Starejša literarna zgodovina bi gledala na njih – vsaj večidel – kot na zasebna besedila brez javnega življenja in brez družbenega učinkovanja. Ali je res tako? Pater Ferdinand je svoje pridige govoril pred polno cerkvijo vernikov, številne je ponovil v več krajih osrednje Slovenije in v Trstu, za njim pa še drugi. To je bilo njihovo javno učinkovanje – pred nemajhno publiko. *Bukve Svete Gertrudis* so nastale za člane bratovščine in so mnogi listi na vogalih zaradi intenzivne rabe tako počrneli, da jih še komaj beremo. Posamezna besedila so člani bratovščine prepisovali za zasebno rabo, kakor je to razvidno iz navodil pred molitvami. To nikakor ni bil zaseben rokopis brez javnega učinka. Tretji primer, Jezusovo življenje v *Poljanskem rokopisu*, pa sploh ni prvi zapis besedila, ampak je že oblika sekundarnega življenja starejšega slovenskega teksta, in s tem eksplicitno kaže, da je bilo z baročno slikovitostjo in čutno človečnostjo opisano Jezusovo življenje tako priljubljeno, da ga je nekdo prepisal – in to še okrog leta 1800, ko je Valentin Vodnik že izdajal *Lublanske novice*. Barok in razsvetljenstvo na Slovenskem nista

jasno razmejena, ampak je pozni barok segal še globoko v novo dobo. To ne velja le za dela in besedila, ampak prav tako za njihovo socialno podlago: pisce, poslušalce, bralce. Ti so še po letu 1800 z veseljem posegali po baročnem rokopisu o Jezusovem življenju. Seveda pa ni bilo niti misliti, da bi v tedanjem jožefinističnem, morda janzenističnem ozračju lahko natisnili to delo, ki je marsikaj sprejelo od polihistskega bavarskega kapucina Martina Cochemskega. To je nov vidik, zakaj so nekatera dela ostajala še naprej v rokopisih.

2. V uvodu sem omenil, da ta tri besedila »predstavljajo« vsak po eno skupino rokopisov, ki bi jih bilo treba preučiti in vsaj deloma izdati. Že kar zadeva pridigo, ki je med vsemi zvrstmi slovenske baročne literature še najbolj zastopana v obliki tiskane knjige (zato pa tudi najbolj raziskana, sic!), je treba poudariti, da ostajajo še mnoge kapucinske, predvsem pa frančiškanske pridige neizdane in neznane. Obžalovanja vredno je, da je zaradi ukinitve jezuitov in s tem povezanih uničujočih okoliščin propadlo domala vse njihovo slovensko gradivo, toda z nadaljnjim iskanjem se utegne še kaj najti. *Bukve Svete Gertrudis jenoj Mehtildis* predstavljajo druge duhovne in molitvene knjige, ki so še ostale v rokopisih, vključno z zvrstmi, kakor so križev pot, razlaga zakramentov ipd. *Poljanski rokopis* in njegov »arhetip« pa predstavljata še skupino rokopisov z meditativno literaturo, t.i. baročno ascetiko, ki zaradi premišljivega in pripovednega značaja že po definiciji vsebuje mnoge literarne elemente. Mimo teh obstajajo še druge zvrsti in skupine rokopisov, ki se jih tu ne dotikamo, toda skupaj tvorijo pester mozaik besedil, ki so nastajala zaradi raznolikih potreb duhovnega in praktičnega življenja, v verskem kakor tudi civilnem okolju.

3. Iz tega smo primorani sklepati, da so bili v dolgi baročni dobi slovenskega slovstva rokopisi temeljna oblika obstoja slovenske literature in slovstva. V rokopisu so bila besedila napisana, v rokopisu so bila brana med znanci, naučena na pamet in povedana, v rokopisu so bila izposojena, prepisana in pogosto – izgubljena. Marsičesa o slovenskih baročnih rokopisih ne vemo; toda eno je gotovo: to, kar nam je izročeno, so le ostanki ostankov. Toliko besedil je bilo uničenih. Le redkim rokopisnim tekstom je bila v baročni dobi naklonjena ta blagodat, da so mogla biti natisnjena; za to je bil pogosto potreben celo plemiški mecen. Menim, da je v baročni dobi, na nekaterih področjih pa celo v razsvetljenstvu, predstava piscev in bralcev o tem, kaj pomeni »objava« ali »izdaja« besedila, bila precej drugačna od naše, in da ne smemo moderne predstave o tem nasilno projicirati v preteklost. Svetokriški sam omenja v uvodu (Svetokriški 1998, *Præfatio*), da je svoje pridige pogosto posojal in dajal v branje, preden so bile natisnjene. To je bila neka oblika »objave« in javnosti teksta pred natisom. Takšno razumevanje *objave* v obliki rokopisnih besedil se izraža v dejstvu, da so še razsvetlenski bibliografi, denimo p. Marko Pohlin ob koncu 18. stoletja, rokopise naštevati v isti vrsti s tiskanimi deli.

Zato ni ustrezno resničnosti, če nam perspektivo na starejšo slovensko literaturo zoži in omeji večidel bibliografski pogled na gradivo, tako da bi upoštevali predvsem natisnjena besedila, saj bi videli le vrh celotne stavbe. Celota, o kateri želimo premišljevali, bi ostala našemu pogledu nedostopna. Rokopisna kultura je bila temeljna oblika življenja literature in je bila skozi vso baročno dobo po svojem kulturnem pomenu med Slovenci vsaj enakovredna kulturi tiskane knjige. V tej svoji temeljni, rokopisni obliki je slovenska literatura dosegla tudi nekatere od svojih najlepših dosežkov.

VIRI

Arhiv Republike Slovenije. Zbirka rokopisov 1073, 26r, *Bykve Suetæ Gertrvdis Ienoi Mehtildis, Dvhounih Sestra*.

Arhiv Republike Slovenije. Zbirka rokopisov 1073, 190r, *Jezusovo življenje v sto postavah*.

Martin VON COCHEM: *Das Grosse Leben Christi, Oder ausführliche, andächtige, und bewegliche Beschreibung Des Lebens und Leydens unsers Herrn Jesu Christi, Und seiner Glorwürdigsten Lieben Mutter Mariae* [...] München: Osten, 1759.

Frančiškanski samostan Novo mesto. *Pridige patra Antona Brešana*.

Kapucinski samostan Škofja Loka. *Pridige patra Ferdinanda Ljubljanskega*.

Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisni oddelek, 15/2009, *Poljanski rokopis*.

Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja (NRSS). *Register slovenskih rokopisov. Ljubljana: ZRC SAZU* <<http://ezb.ijs.si/nrss/>>.

Marko POHLIN, 2003: *Kraynska grammatika. Bibliotheca Carnioliae*. Fundacija Bruno Breschi, ZRC SAZU.

LITERATURA

Metod BENEDIK, 2009: *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane Škofja Loka*. Celje: Celjska Mohorjeva družba; Škofja Loka: Kapucinski samostan, 2009.

Monika DEŽELAK TROJAR, 2009: *Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona. Škofjeloški pasijon*.

Znanstvenokritična izdaja. Ur. M. Ogrin. Ljubljana: ZRC SAZU, SAZU; Celje: Mohorjeva družba, 366–386.

France KIDRIČ, 1921: *Opombe k protireformacijski (katoliški) dobi v zgodovini slovenskega pismenstva*. ČJKZ, III, 1921/22, 73–133.

Bonaventura VON MEHR, OFM Cap, 1990: Martin von Cochem. *Neue Deutsche Biographie*, 16: 278 <<http://www.deutsche-biographie.de/pnd118731319.html>> (20. avg. 2011)

Matija OGRIN, 2009: Baročni frančiškanski pisatelj Anton Brešan (1638–1708) in njegov slovstveni opus. *Slavistična revija* 57/4. 555–562.

Matija OGRIN, 2011: Slovenska frančiškanska pridiga baročne dobe.

Pisatelji Anton Brešan, Evgen Lauer in Adavkt Nikel ter njihove pridige. *Neznano in pozabljeno iz 18. stoletja na Slovenskem*. Ur. Miha Preinfalk. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Slovensko društvo za preučevanje 18. stoletja, 227–248 <<http://sd18.zrc-sazu.si/Publikacije/>> (28. dec. 2011).

PRIČEVANJA – *Pričevanja o slovenskem jeziku*, 1982. Ur. VI. Kološa, P. Ribnikar, Ema Umek. Ljubljana: Publikacije Arhiva SR Slovenije (Katalogi 5).

ZSS I – Lino LEGIŠA (ur.), 1956: *Zgodovina slovenskega slovstva I*. Ljubljana: Slovenska matica.

SUMMARY

The article gives a brief outline of three hitherto unknown Slovene Baroque manuscripts from the 18th century. All three, but certainly at least the first two, are connected with the Škofja Loka Capuchin monks. The first manuscript is a book of homilies by the Capuchin friar Ferdinand Labacensis (approx. 1684–1744), written in the Upper Carniolan spoken language, but significant because of numerous literary features. A unique, previously unexamined case is the manuscript *Bukve Svete Gertrudis jenoj Mehtildis* [The Book of St. Gertrude and St. Mechtilde], compiled in 1745 in Škofja Loka, which continues the German mystic tradition of the so-called *Gertrudebücher* and introduces numerous literary inspired prayers and hymns into Slovene language. The third manuscript, *Poljanski rokopis* [The Poljane Manuscript], is a Baroque narrative about Jesus' life. Another manuscript was found with an identical text, proving that the *Poljanski rokopis* is a secondary copy of a previously existing textual tradition.

These manuscripts, with their corners of pages yellowed from use, not only had their audience, but the audience was also larger than at first thought. In addition, the three manuscripts are only representative of various groups or types of Slovene manuscripts, which remained unknown, but had been conceived from the existing literary and religious needs even in the 19th century. In certain areas of Slovene literature the Baroque and the Enlightenment are not clearly delineated, i.e., the late Baroque with its manuscripts spills deep into the new era and is intertwined with it. This suggests that in the lengthy period of the Slovene literary Baroque, manuscripts were the main manifestation of Slovene literature. Texts were compiled as manuscripts and in the same form they were read among acquaintances, memorized, performed, borrowed, copied, and often—lost. There are many unknown things about Slovene Baroque manuscripts, but one is certain: the texts that are known today are only fragments of what once existed, yet they contain some of the most beautiful works of the old Slovene literature.